

4) маркетингова комунікація (реклама, робота з громадськістю, система особистого продажу, прямий маркетинг);

5) система допоміжних інструментів (економіко-математичні моделі, метод ділових ігор, імітаційні моделі).

Для вдалого вирішення питань щодо збільшення обсягів залучення ресурсів, притягнення більшої кількості вигідних клієнтів пропонується менеджерам банку гнучке використання моделей установлення процентних ставок за депозитами.

О. В. Дзюблюк

Тернопільська академія народного господарства, м. Тернопіль

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СТИМУЛЮВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ

Грошові заощадження населення в умовах ринкових відносин є одним з найважливіших джерел інвестицій та збільшення капіталу підприємств реального сектора, що визначає провідну роль банківської системи країни у справі залучення в господарський оборот додаткових коштів, а відтак у подоланні рецесії та стимулюванні економічного зростання.

Фінансова стабілізація й перехід економічної системи у фазу зростання об'єктивно визначають вичерпання можливостей використання інфляційних чинників для забезпечення прибуткової діяльності комерційних банків. Дані обставини зумовлюють загострення конкуренції на ринку банківських послуг та висувають на перший план проблему якості того продукту, що пропонується банками своїм клієнтам. Насамперед це стосується депозитних операцій як основи для ресурсного забезпечення діяльності банківських установ та формування ними повноцінного кредитно-інвестиційного портфеля, спроможного сповна задовольнити потреби відтворювального процесу у всіх секторах економіки.

Очевидно, що з наближенням фінансового ринку України до цивілізованих форм організації, притаманних господарській практиці розвинутих країн, вибір клієнтами банківських установ для обслуговування дедалі більше визначається такими чинниками, як якість, вартість і кількість послуг, що надаються, швидкість здійснення операцій, розуміння потреб клієнта. За таких умов якість депозитних операцій, що являють собою основу всієї банківської діяльності щодо її фінансового забезпечення, має перебувати в центрі уваги менеджменту комерційних банків

з огляду на необхідність утримання стійких позицій на ринку та залучення нової клієнтури.

Реалізація завдання щодо вдосконалення депозитних операцій комерційних банків на практиці безпосередньо пов'язана з необхідністю збільшення обсягів вкладних операцій з населенням. Попри загальні тенденції останнього періоду, що визначають зростання вкладів населення в комерційних банках України, необхідно відзначити порівняно низьку частку пасивів, яка належить домашнім господарствам (табл. 1).

СТРУКТУРА КОШТІВ НА РАХУНКАХ КЛІЄНТІВ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Таблиця 1

(млн грн)

	1.01.2000		1.01.2001	
	сума	в %	Сума	В %
Усього коштів на рахунках	12156	100,0	18585	100,0
Небанківські фінансові установи	210	1,7	333	1,8
Підприємства реального сектора	7224	59,5	11117	59,8
Домашні господарства	4405	36,2	6801	36,6
Некомерційні організації	318	2,6	334	1,8

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2001. — №10. — С. 111.

Як показують дані, наведені в табл. 1, у загальній сукупності коштів, що перебувають на рахунках підприємств, організацій та населення в комерційних банках України, частка вкладів домашніх господарств перебуває в межах 36 %, що нижче від рівня, притаманного банківській практиці розвинутих країн. Очевидно, що розвиток вкладних операцій з населенням може являти собою чинник забезпечення належної фінансової стійкості банківських установ на ринку, позаяк депозити домашніх господарств численніші та менш динамічні порівняно з відповідними залишками коштів на рахунках підприємств. А з урахуванням значних обсягів готівки, яка перебуває на руках у населення, ті комерційні банки, які будуть спроможні запропонувати на ринку індивідуальним вкладникам більший комплекс високоякісних послуг, отримають у своє розпорядження більші суми додаткових ресурсів.

Насамперед це стосується активізації зусиль щодо залучення коштів населення на строкові депозити як найбільш стійку частину акумульованих банками ресурсів, що дозволяє підтримувати належний рівень фінансової стійкості та провадити активну

кредитно-інвестиційну діяльність. І хоча на сьогодні строкові депозити населення у комерційних банках за обсягом майже вдвічі перевищують вклади до запитання (табл. 2), очевидно, що можливості для задоволення потреб клієнтів у різноманітних послугах задля додаткового залучення коштів далеко не вичерпані.

Таблиця 2

**СКЛАД ДЕПОЗИТІВ НАСЕЛЕННЯ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ
УКРАЇНИ ЗА СТРОКАМИ РОЗМІЩЕННЯ**

(на кінець періоду, млн грн)

	1998	1999	2000	10'2001
Усього депозитні зобов'язання банків перед домогосподарствами	3217	4405	6801	9811
Депозити до запитання	938	1366	2245	2893
Строкові депозитні зобов'язання	2280	3039	4556	6918

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2001. — №10. — С. 111—113.

Запровадження новітніх організаційних форм ведення депозитних рахунків населення може стати тим напрямом, який дав би змогу комерційним банкам підвищити зацікавленість індивідуальних осіб у розміщенні своїх коштів на вкладних рахунках. Ідеться передусім про розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що може надати банківським вкладникам цілий ряд додаткових можливостей з використання своїх коштів при одночасному отриманні прийняттого рівня доходів. Корисним з цього погляду може бути, наприклад, вивчення можливостей застосування у вітчизняній банківській практиці досвіду комерційних банків розвинутих країн, що відкривають різноманітні ста-, ats-, pow-рахунки та інші види депозитів. З одного боку, кошти, що зберігаються на таких рахунках, можуть використовуватись для здійснення поточних платежів, а з іншого — вони є своєрідними фінансовими інвестиціями, що приносять своїм власникам певні доходи і таким чином дають змогу усунути один з головних недоліків депозитів до запитання — їхню низьку прибутковість (або ж її повну відсутність) попри збереження належного рівня ліквідності.

Так, на ста-рахунках (cash management account) клієнтам надається можливість зберігати певний, обумовлений контрактом мінімум, а всі кошти понад нього вкладаються в різні види короткострокових ліквідних активів, здатних приносити прибуток. Коли ж на рахунку виникає нестача ресурсів, зазначені активи пере-

творюються на грошові кошти й зараховуються на рахунок. Подібним чином здійснюються операції і на ats-рахунках (automatic transfer service), з яких кошти понад установлений мінімум пере-раховуються на ощадні рахунки, а в разі необхідності — у зворотному напрямі. Відкриття ж pow-рахунків (negotiable order of withdrawal) дає можливість їх власникам розраховуватись трат-тами, аналогічними до чеків, одночасно отримуючи дохід, як і за ощадними депозитами.

Зрозуміло, що поява в банківській практиці розвинутих країн подібних рахунків пов'язана передусім з наявністю певних норма-тивних заборон щодо сплати процентів за поточними депозитами і загостренням у зв'язку з цим конкурентної боротьби з небанків-ськими кредитними інститутами. Проте в Україні з появою надій-них інструментів фінансового ринку (державних і комерційних облігацій, банківських акцептів, акцій найнадійніших підприємств тощо) використання розглянутих форм депозитів могло б стати важливим напрямом на шляху до істотного розширення пропозиції банками таких видів послуг, які б забезпечували індивідуальним вкладникам прибуткове розміщення своїх ресурсів з одночасною можливістю використання коштів для розрахунків або вилучення готівки.

Іншим, пов'язаним з розглянутим вище, напрямом удоскона-лення депозитних операцій банків з обслуговування населення можна вважати активніше використання можливостей щодо ком-плексного обслуговування клієнтури. Ідеться про необхідність надання індивідуальним вкладникам ряду додаткових послуг, що супроводжують взаємини з банком у процесі традиційного депозитного обслуговування. Наприклад, комерційні банки можуть взяти на себе зобов'язання здійснювати регулярні платежі за ко-мунальні послуги, а також виконувати інші зобов'язання з ра-хунків вкладників при погашенні, приміром, заборгованості пе-ред торговельними організаціями. Крім того, за дорученням тієї чи іншої особи — власника рахунка — банк може взяти на себе повне управління її коштами, вкладаючи їх у різні види дохідних активів (своєрідне поєднання з трастовими операціями). Зазначена практика може також сприяти підвищенню конкурен-тоспроможності комерційного банку в залученні додаткових коштів фізичних осіб на різні види депозитних рахунків.

Серед напрямів стимулювання залучення коштів населення на банківські депозити важливе місце посідає також процентна політика банку. На сьогодні в банківській практиці нашої країни в даній сфері відсутні якісь певні, чітко визначені схеми. Про-

центна ставка за вкладами визначається комерційними банками на договірних засадах з клієнтами. Водночас ураховується, звісно, і те, що розмір процента безпосередньо пов'язаний з умовами депозиту: сумою, строками, порядком вилучення коштів. Проте недостатня увага приділяється багатьом макроекономічним чинникам, що загалом визначають динаміку процентних ставок на грошовому ринку (темпи інфляції, динаміка виробництва, кон'юнктура на ринку кредитних ресурсів, валютний курс, доходи і заощадження домашніх господарств тощо).

З погляду комерційного банку процент, що сплачується за депозитами, є важливим інструментом управління процесами формування і використання грошових нагромаджень населення, а отже, має бути ефективним засобом у конкурентній боротьбі банків за вкладників. Очевидно, що врахування не лише конкретних умов депозитної угоди з клієнтом, а й ряду макроекономічних параметрів формування «ціни» грошових ресурсів на ринку (насамперед темпів інфляції в країні) має бути неодмінною умовою формування банками адекватної процентної політики, спрямованої на залучення й стійке утримання коштів населення на депозитних рахунках. Слід відзначити, що комерційні банки в Україні протягом останнього часу (починаючи з 1997 р.) перейшли до формування реальної ставки процента за депозитними операціями стосовно темпів інфляції на позитивному рівні, результатом чого стала тенденція до зростання залучених коштів населення на банківські вклади. Утім, дана процентна політика ще не стала нормою й не може слугувати основним важелем стимулювання зростання вкладних операцій, про що свідчать дані за 2000 р. (табл. 3).

Таблиця 3

**ДИНАМІКА ПРОЦЕНТНИХ СТАВОК І ДЕПОЗИТІВ НАСЕЛЕННЯ
В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Процентні ставки за депозитами в національній валюті, %	68,0	187,3	171,0	61,2	34,3	18,2	22,3	20,7	13,5
Індекс цін споживчого ринку, %	2100	10256	501	282	140	110	120	119	125,8
Вклади населення в національній валюті, млн грн	2,5	30	214	615	1227	2297	3089	4283	6581

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2001. — № 10. — С. 61, 66, 76.

Разом з тим слід пам'ятати, що можливості комерційного банку збільшувати процентні ставки за депозитними операціями з метою поліпшення своєї конкурентоспроможності на ринку банківських вкладів має цілком визначені об'єктивні межі, котрі зумовлюються попитом на кредити і, відповідно, рівнем позичкового процента, який, у свою чергу, залежить від динаміки господарської кон'юнктури та фази економічного циклу. Тож, корисним напрямом оптимізації процентної політики банків за вкладними операціями може бути використання зарубіжного досвіду ведення депозитних рахунків грошового ринку, норма процента, за якими коригується на регулярній основі (наприклад щотижня) з урахуванням динаміки інших норм процента фінансового ринку країни. У результаті зміна процентної ставки за даним видом депозиту визначається кон'юнктурою грошового ринку, а тому є вигідною для клієнтів банку.

Таким чином, заходи, що можуть сприяти вирішенню проблеми стимулювання заощаджень населення, можна згрупувати за такими основними напрямками:

➤ розширення кола депозитних рахунків з різноманітним режимом функціонування з метою збільшення можливостей прибуткового розміщення коштів населенням попри збереження достатнього рівня їх ліквідності;

➤ активне використання комплексного обслуговування клієнтури як засобу підвищення конкурентоспроможності комерційного банку в залученні коштів домашніх господарств на депозитні рахунки;

➤ оптимізація процентної політики банку як методу стимулювання розміщення коштів населення на різні види депозитів.

Реалізація пропонованих заходів може сприяти підвищенню ефективності функціонування системи комерційних банків у сфері залучення на депозити грошових коштів населення, що є необхідною умовою мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів країни, а отже, стимулювання інвестиційних можливостей та економічного зростання.